

МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ-ПЛОВДИВ
ФАКУЛТЕТ ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
КАТЕДРА „ОБЩЕСТВЕНОЗДРАВНИ НАУКИ“

Лекция №1

СОЦИАЛНАТА МЕДИЦИНА КАТО НАУКА

Проф. д-р Силвия Янкуловска, дмн

ПЛАН НА ЛЕКЦИЯТА

- 1. Определение, предмет, цел, задачи и структура на социалната медицина.**
- 2. Развитие на концепциите в социалната медицина.**
- 3. Методи в социалната медицина.**
- 4. Здраве и болест. Развитие на концепциите за здравето. Определение и измерения на здравето.**

1. Определение, предмет, цел, задачи и структура на социалната медицина (1)

Социалната медицина е интердисциплинарен клон на медицината, изучаващ влиянието на социално-икономическите, културалните, поведенческите и генетичните фактори върху общественото и индивидуалното здраве.

- ***Предмет*** на социалната медицина е ***общественото здраве***.
- ***Средствата за диагностика на здравето в общността са епидемиологията и биостатистиката.***

Определение, предмет, цел, задачи и структура на социалната медицина (2)

- **Методологията** на социалната медицина се опира на идеята за **комплексното влияние на социалните и биологичните фактори върху здравето при определяща роля на социалните фактори.**
- **Обектът** на приложение на резултатите от социално-медицинските изследвания **е медико-социалната помощ и организацията на здравеопазването, т.е. лабораторията за практикуване на социалната медицина е цялата общност.**

Определение, предмет, цел, задачи и структура на социалната медицина (3)

- **Основната цел на социалната медицина** е защита на здравето на популацията, а нейните **задачи** включват:
  - измерване и оценка на нивото и тенденциите на здравето на популационно ниво;
  - разработване на методи и средства за промоция на здравето и профилактика на заболяванията;
  - организация на здравната помощ и рехабилитацията за цялото население;
  - оценка и контрол на условията на околната среда.

Определение, предмет, цел, задачи и структура на социалната медицина (4)

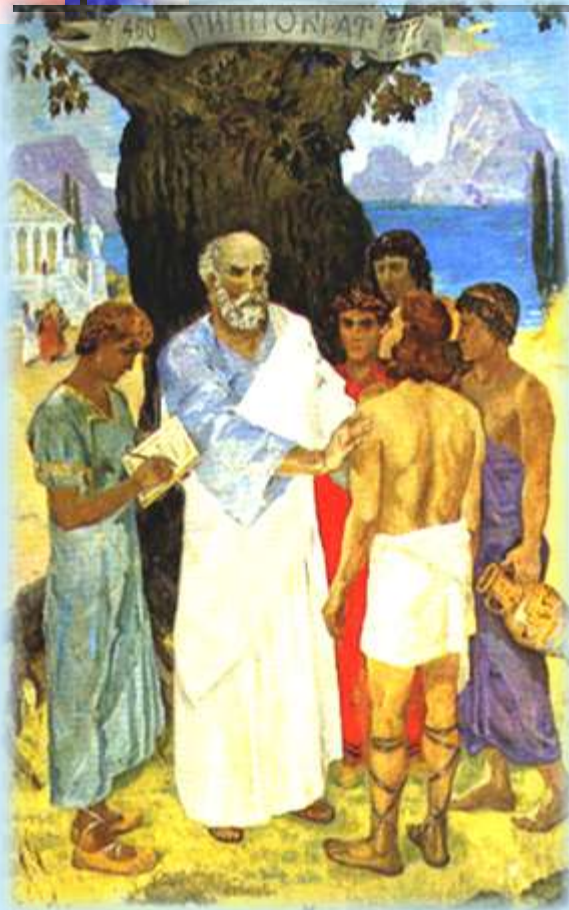
- За реализация на целта и задачите социалната медицина се нуждае от информация за:
  - Социалната анатомия на популацията;
  - Социалната физиология на популацията;
  - Социалната патология в популацията;
  - Социалната терапия.

Определение, предмет, цел, задачи и структура на социалната медицина (5)

- Структурата на социалната медицина включва две части:
- **Фундаментална част** (дескриптивна, аналитична, епидемиологична) - изучаване на нивото и тенденциите на общественото здраве и неговите детерминанти;
- **Приложно-практическа (прескриптивна) част** – изучаване на дейността на здравната система и здравната служба за подобряване на общественото здраве.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (1)

Хипократ (460-370 ВС)

- Изказва идеята, че повечето заболявания зависят от действията, мислите на човека и неговите условия на живот.
- Неговият труд „Въздух, вода и места“ се счита за трактат по социална медицина и хигиена.
- Представата на Хипократ за здравето и болестта е акцентирала върху връзката между човека и околната среда.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (2)

Абу Али Иб-Сина (980-1037)

- един от великите средновековни източни лекари, познат в западния свят като Авицена, е признавал три важни условия за запазване на здравето: умерените физически упражнения, рационалното хранене и съня.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (3)

Бернандино Рамазини (1633–1714) – италиански лекар, доказал за пръв път, че не само условията на живот и поведението на човека, но и условията на работа могат да причинят заболяване. Неговият научен труд „Разсъждения върху болестите на занаятчиите“ съдържа описание на 60 професионални заболявания с характеристика на техните причини, превантивни и лечебни мерки.

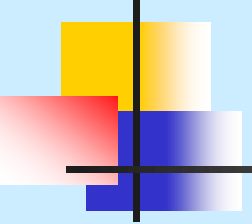
2. Развитие на концепциите в социалната медицина (4)

Йохан Петер Франк (1745-1821) - немски лекар и хигиенист, отделя голямо внимание на влиянието на лошите условия на живот и социалните условия върху здравето и нарича бедността „майка на болестите“. В своя 9-томен труд *„System einer vollständigen medicinischen Polizey“* описва всички аспекти на хигиената и общественото здравеопазване и формулира за пръв път принципа за отговорността на държавата за здравето на населението. Въвежда статистически записи в болниците, което се използва по-късно от Земелвайс за доказване на корелацията между пуерпералния сепсис и нехигиеничните условия в акушерската помощ.

J. P. Frank

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (5)

Френският лекар ***Жюл Герен (1860-1910)*** публикува серия от статии в медицинските списания, наречена „Социалната медицина“, описвайки връзката между социалните условия и здравето и е първият, който започва да използва термина „социална медицина“.

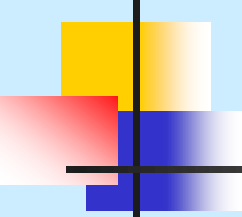
2. Развитие на концепциите в социалната медицина (6)

За основател на социалната медицина се счита **Рудолф Вирхов (1821-1902)**, който допринася за разбирането на механизма на болестта на клетъчно ниво и за осъзнаване на социалните причини за заболяванията. В своя труд „Медицинската реформа“ Вирхов застъпва идеята, че:

- здравето на хората е предмет на пряка ангажираност на обществото;
- социалните и икономическите условия имат важен ефект върху здравето и болестта;
- мерките за подобряване на здравето и борбата със заболяванията трябва да бъдат социални и медицински.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (7)

През 1848 г. в Англия е приет Закон за общественото здраве, отразяващ отговорността на държавата по опазване на здравето. След това започва бързо изграждане на системите на общественото здравеопазване във Франция, САЩ, Испания, Германия, Италия, Австралия, Белгия, Скандинавските страни.

В края на 19-ти век **Петенкофер** формулира разбирането за многофакторната обусловеност на заболяванията.

В 1899 г. е създадено **Лондонското училище по хигиена и тропическа медицина**, запазило името си и до днес и утвърдило се като водеща институция в областта на общественото здраве.

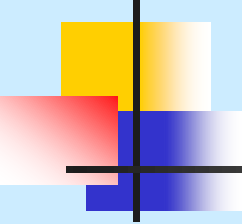
2. Развитие на концепциите в социалната медицина (9)

Алфред Гротян (1869-1931) – неговият труд „Социалната патология“ доказва етиологичната връзка между социалните условия и заболяванията и допринася за възприемането на социалната медицина като релевантна за медицинската практика.

- През 1903 г. Гротян публикува списание по социална хигиена.
- През 1905 г. основава научна организация по социална хигиена и медицинска статистика.
- **В 1920 г. създава първата катедра по социална медицина в Берлин.**

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (10)

Идеите на социалната медицина се разпространяват бързо и в следващите години се създават редица катедри и институти:

- Рене Занд основава през 1912 г. Белгийската социална и медицинска асоциация;
- През 1922 г. Семашко основава първата катедра по социална хигиена към Московския университет;
- 1942 г. е създадена първата катедра в Оксфорд.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (11)

През 1927 г. е в Загреб, Хърватия е създадено знаменитото училище по общественото здраве от **Andrija Stampar** с подкрепата на Рокфелеровата фондация. Забележителни са формулираните от Stampar през 1926 г. „Десет заповеди за работата на лекаря“:

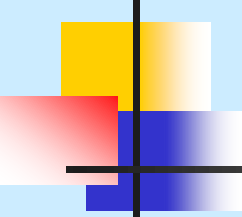
2. Развитие на концепциите в социалната медицина (12)

- Информирането на хората е по-важно от закона.
- Най-важното за лекаря е познаването на здравните проблеми в региона.
- Интересът към здравето и неговото подобряване не е монопол на лекаря, а дело на всеки индивид. Само чрез сътрудничество е възможно подобряване на здравето на цялата популация.
- Лекарят трябва да бъде социален работник; социалната терапия може да допринесе още повече за подобряване на здравето.
- Лекарят трябва да бъде икономически независим от пациента.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (13)

- Не трябва да има разлика между бедни и богати при решаване на здравните проблеми на хората.
- Трябва да изградим институция, в която лекарят ще търси пациента, а не обратно, Само това може да предостави повече здраве за повече хора.
- Лекарят трябва да бъде учител на хората.
- Информирането за здравето на хората има по-голям икономически отколкото хуманитарно значение.
- Работното място на много лекари трябва да бъде там, където хората живеят, а не в лабораториите и клиниките.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (14)

Съществен принос за развитието на социално-медицинските идеи у нас от началото на 20-ти век имат видните дейци на **Българския Лекарски Съюз д-р Петър Ораховац, д-р М. Русев, д-р Кирил Куситасев.**

Проф. Тошко Петров написва първия учебник по хигиена, в който е включен и раздел „социална хигиена“.

Първата самостоятелна катедра „**Организация на здравеопазването**“ е създадена през 1950 г. от **проф. Асен Панев**. През 1966 г. тя е преименувана в „**Социална хигиена**“.

От 1984 г. учебната дисциплина се нарича „**Социална медицина**“.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (15)

- В процеса на развитие на научното познание са се появили различни названия на социалната медицина. В някои страни се използва терминът „социална медицина“; в САЩ – „обществено здраве“ (Public Health); във Великобритания – „обществено-здравеопазна медицина“ (Public Health Medicine)“ или “медицина на общността (Community Medicine)“.
- В световен мащаб все повече се налага терминът „обществено здраве“ (Public Health), в който се влага много широко съдържание и обхват.

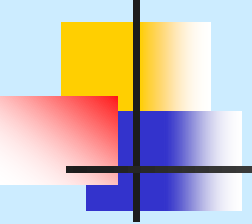
2. Развитие на концепциите в социалната медицина (16)

- Още в 1920 г. Winslow определя **общественото здраве** като **„наука и изкуство за предотвратяване на заболяванията, удължаване на живота и промоция на здравето и благосъстоянието на популацията чрез организирани усилия на общността за опазване на околната среда, контрол на инфекциозните заболявания, организация на медицински и сестрински грижи за ранна диагноза и предотвратяване на заболяванията, обучение на индивида за опазване на собственото здраве и развитие на социални механизми за гарантиране на всяко лице на стандарт на живот, необходим за поддържане или подобряване на здравето“**.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (17)

- **Социалната медицина** не е нов дял от медицината, а разширение на идеята за общественото здравеопазване, отразяващо силната взаимовръзка между медицината и социалните науки. Във фокуса на социално-медицинските изследвания са социално-икономическите условия, културната среда, здравната политика, организацията на здравните дейности и връзката им с общественото здраве.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (18)

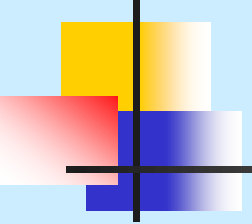

Социалната медицина разглежда здравето на популационно ниво, с което коренно се отличава от другите медицински дисциплини, изучаващи патологичните процеси на ниво на организма и отделния индивид.

2. Развитие на концепциите в социалната медицина (19)

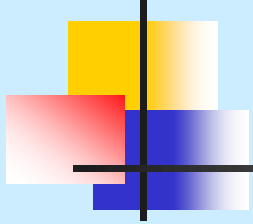

Следователно, социалната медицина е наука за социалните фактори и проблеми на общественото здраве и мерките за неговото подобряване.

Тя разработва въпросите на социалната етиология, социалната профилактика, социалната терапия и социалната рехабилитация.

3. Методи в социалната медицина

Социалната медицина се развива в тясна връзка с клиничните науки, с други естествени и обществени научни дисциплини (социология, статистика, икономика, демография, история, математика и др.).

Следователно, тя е **интегративна наука**, осъществяваща връзката между естествените и обществени науки.

3. Методи в социалната медицина

От друга страна, социалната медицина предоставя на клиницистите методологичен подход за изучаване на социалните аспекти и влияние на стила на живот и факторите от околната среда върху индивидуалното здраве с цел разкриване на социалната етиология на заболяванията и разработване на мерки за социалната профилактика, терапия и рехабилитация.

3. Методи в социалната медицина

При изучаване на общественото здраве и за целите на подобряването на дейността на здравните институции социалната медицина използва редица **методи от други научни дисциплини**, с които се намира в интегративна връзка:

3. Методи в социалната медицина

- ***Социологични методи*** – прилагат се за проучване мнението, поведението, мотивацията на индивидите и социалните групи по отношение на здравето, проучване на здравните потребности, удовлетвореността от здравното обслужване и др.

3. Методи в социалната медицина

Широко се прилагат социологическите методи:

- **анкетен метод** (пряка групова, пряка индивидуална, пряка пощенска анкета);
- **интервю** (свободно, стандартизирано, полустандартно);
- **социологично наблюдение;**
- **документален метод** и др.

3. Методи в социалната медицина

- ***Епидемиологични методи*** - използват се за изучаване на разпространението и причините на здравните явления сред населението. Те са заимствани от традиционната епидемиология на инфекциозните заболявания, но днес се използват все по-широко за изучаване на хроничните неинфекциозни заболявания, които са сериозни предизвикателства за глобалното здраве.

3. Методи в социалната медицина

- **Статистически методи** – за описание на нивото и тенденциите на общественото здраве и за оценка на дейността на здравните институции широко се използват:
  - **коефициенти за честота** (интензивни показатели);
  - **пропорции** (относ. дялове, екстензивни показатели);
  - **съотношения;**
  - **средни величини** и др.

3. Методи в социалната медицина

- **Икономически методи** - използват се за извършване на икономически анализ и оценка на дейността на здравните институции, за оценка на икономическата ефективност на различни здравни технологии и др.

3. Методи в социалната медицина

- **Експериментални методи** - прилагат се под формата на:

- **естествени организационни експерименти** (напр. оценка на последователността на процесите и явленията при извършване на дадена здравна дейност, определяне на проблемните моменти с цел отстраняване на тяхното отрицателно влияние върху съответни здравни дейности);
- **изкуствен организационен експеримент** (напр. внедряване на нови форми на организация на здравните дейности, оценка на тяхната ефективност и прилагане на новите методи в други звена на здравната служба.

При организационните експерименти и изучаване на факторната обусловеност на явленията често се прилага **математическо моделиране**.

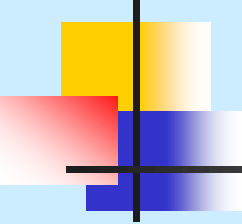
4. Здраве и болест. Развитие на концепциите за здравето.

РАЗВИТИЕ НА КОНЦЕПЦИИТЕ ЗА ЗДРАВЕТО

- Осмислянето на понятието „здраве“ е основа за развитието на здравните системи и здравната помощ. Здравето не се възприема еднакво от всички култури и от отделните членове на дадена общност. Представите за здравето еволюират през вековете, започвайки от здравето като индивидуална грижа до здравето като социална цел с отчитане на качеството на живот.

4. Здраве и болест. Развитие на концепциите за здравето.

- **Биомедицинска концепция** - разглежда **здравето като „отсъствие на болест“**. Тази идея е основа на „микробната теория за болестите“ и господства до началото на 20-ти век. Тя разглежда човешкото тяло като машина, заболяването – като следствие от повреда на машината, а задачата на медицината е ремонт на машината. Не отчита ролята на околната среда, социалните, психологичните и културните детерминанти на здравето.

4. Здраве и болест. Развитие на концепциите за здравето. вето

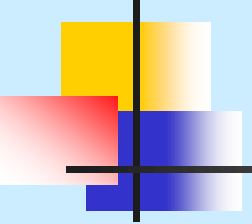

Ето защо, независимо от големите успехи в лечението на някои заболявания, биомедицинският модел се оказва неподходящ за решаване на някои от основните здравни проблеми на човечеството – недохранването, хроничните заболявания, травмите, наркоманиите, психичните заболявания, замърсяването на околната среда и др.

4. Здраве и болест. Развитие на концепциите за здравето.

- **Екологична концепция за здравето** - според нея здравето представлява **динамично равновесие между човека и неговата околна среда, а заболяването е неприспособяване на човешкия организъм към средата.** Здравето означава относително отсъствие на болка и дискомфорт и продължителна адаптация и приспособяване към околната среда с цел осигуряване на оптимално функциониране.

4. Здраве и болест. Развитие на концепциите за здравето.

- **Психосоциална концепция за здравето** - здравето е не само биомедицински феномен. То е биологичен и социален феномен и се влияе от социални, психологични, културни, икономически и политически фактори.

4. Здраве и болест. Развитие на концепциите за здравето.

- **Холистична концепция за здравето** – този модел признава силата на социалните, икономическите и политическите влияния и на факторите на околната среда. Здравето се описва като единен и многостранен процес, включващ благополучието на цялото човешко същество в контекста на неговата околна среда. Този подход означава, че всички сектори на обществото оказват влияние върху здравето. Това е залегнало в основата на стратегията на СЗО „Здраве за всички“.

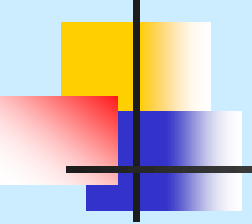
4. Здраве и болест. Определение и измерения на здравето.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗДРАВЕТО

Съществуват много определения на понятието „здраве“:

- **„здравето** е състояние, при което всички функции се осъществяват ефективно“;
- **„здравето** е начин на съществуване, позволяващ на несъвършения човек да постигне удовлетворение, справяйки се със също толкова несъвършения свят“;
- **„здравето** е състояние на човешкия организъм, при което функциите на всички органи и системи са уравновесени с външната среда и липсват каквито и да е болестни изменения“.

4. Здраве и болест. Определение и измерения на здравето.

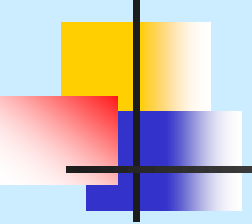

Най-широко възприето е определението, записано в преамбюла на Конституцията на СЗО, ратифицирана на 7 април 1948 г.:

- ***„Здравето е състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие, а не само липса на болест и недъгавост“.***
- В последните години то е разширено като се добавя и способността на човека да води **„продуктивен в социално и икономическо отношение живот“**, което е целта на стратегията „Здраве за всички“.

4. Здраве и болест. Определение и измерения на здравето.

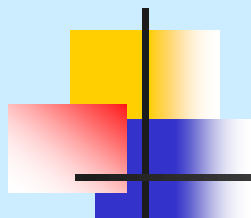

Съгласно определението на СЗО здравето има ***три измерения – физическо, психическо и социално.***

Физическото измерение на здравето означава перфектно функциониране, биологично състояние, при което всяка клетка и орган функционират оптимално и в хармония с останалите части от тялото. Оценката на физическото здраве се опира на сравняване на реалните показатели с възприетите научни критерии за „нормалност“.

4. Здраве и болест. Определение и измерения на здравето.

- *Психическо измерение на здравето* - тук няма точни и прецизни средства за измерване.

Психолозите сочат следните характеристики на психически здравия човек:

- човек без вътрешни конфликти;**
- добре уравновесен човек, който контактува и работи добре с другите;**
- стремящ се към идентичност и себеутвърждаване;**
- познаващ добре себе си;**
- имащ добър самоконтрол, и т.н.**

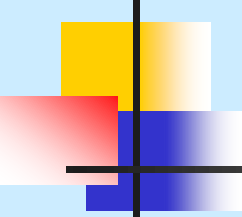
4. Здраве и болест. Определение и измерения на здравето.

Социално измерение на здравето - означава хармония и интеграция между индивида и другите членове на обществото. То се корени в **позитивната материална среда** (предимно финансова и жилищна) и в **позитивната човешка среда**.

Измерението на социалното здраве включва притежаваните социални умения, социалното функциониране и способностите на дадено лице да вижда себе си като член на по-голяма общност.

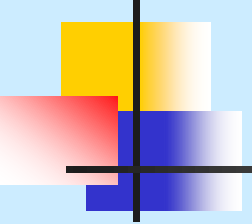

4. Здраве и болест. Определение и измерения на здравето.

Към тези измерения могат да се добавят още:

- ***Духовно измерение***, отразяващо почтеността, принципите и етиката, целта в живота, всеотдайността към по-висше битие и др.;
- ***Емоционално измерение***, отразяващо чувствата на човека;
- ***Професионално измерение***, изразяващо се в добре адаптирана към целите, възможностите и ограниченията на индивида работа.

4. Здраве и болест. Определение и измерения на здравето.

Следователно, здравето на човека е хармонично единство между биологични и социални качества, обусловени от вродени и придобити биологични и социални въздействия, а болестта представлява нарушение на това единство.